

*Kroniek Strafrecht
en civiele schade-
vergoeding*

Geweld tegen vrouwen strafrechtelijk bekeken

In deze kroniek passeert een groot aantal onderwerpen de revue. Zowel de rechtstheoretische ontwikkelingen als de formeel- en materieelrechtelijke kwesties binnen het strafrecht worden behandeld. Daarnaast wordt ingegaan op de civiel-rechtelijke schadevergoedingsperikelen, zoals de verjaring, de aansprakelijkheid van gedaagde en van de instelling, en de hoogte van de schadevergoeding.

Eén – grove – beperking is aangebracht, alleen de rechtspositie van de vrouw als slachtoffer wordt beschreven. De positie van de vrouw als dader zal in de volgende kroniek over het strafrecht uitgebreid aan de orde komen.

De ontwikkelingen op het gebied van het strafrecht en vrouwen staan vooral in het teken van geweld tegen vrouwen en kinderen. De school blijkt niet altijd een veilige plek te zijn voor jeugdigen, in het naburige België tarte de affaire-Dutroux de grenzen van de menselijke verbeelding en slapende vrouwen blijken zich uitdrukkelijk te moeten verzetten tegen ongewenste seksuele handelingen. In deze kroniek beperken we ons tot de belangrijkste strafrechtelijke onderwerpen. Het penitentiaire recht komt bijvoorbeeld niet aan bod. De opbouw is als volgt: eerst wordt ingegaan op een tweetal rechtstheoretische kwesties, namelijk de problematiek van rechtsbescherming en de straftoemingskwestie. Vervolgens wordt ingegaan op de materieelrechtelijke onderwerpen verkrachting, seksueel misbruik van kinderen, kinderporno, het bordeelverbod en vrouwenmishandeling. Daarna richten we onze aandacht op het formele recht, waar we ons beperken tot het bewijsrecht. Tot slot gaan we in op de schadevergoedingsperikelen en komen tot een afronding.

Rechtstheorie

Rechtsbescherming: slachtoffer versus dader?

Het afgelopen jaar is opnieuw veel geschreven over de positie van het slachtoffer in het strafproces. De discussie over de relatie tussen slachtoffers van delicten en de strafrechtspleging, die een eerste aanzet vindt in de jaren zeventig¹, krijgt in de jaren tachtig een rechtstheoretische onderbouwing in publicaties van Groenhuijsen en Schalken², gevolgd door 't Hart in de jaren negentig.³ De idee wint terrein dat niet alleen verdachten, maar ook slachtoffers jegens de overheid aanspraak moeten kunnen maken op rechtsbescherming.⁴ Het slachtoffer moet worden gezien als autonoom rechtssubject, dat uit hoofde van haar/zijn grondrechten zelfstandige aanspraken heeft op rechtsbescherming jegens de overheid. Haaks hierop staat de (meer traditionele) gedachte, waarin de belangen van het individuele slachtoffer worden geacht te zijn verdisconteerd in de strafrechtelijke afdoening vanwege het openbaar ministerie en de strafrechter. De kern van het strafproces is een conflict tussen verdachte en rechtsgemeenschap. Het slachtoffer dient daarom te worden geweerd uit het strafproces. Buruma verwoordt dit anno 1996 scherp in zijn oratie: 'De rechter kan het zich echter nauwelijks veroorloven zelf bijzondere aandacht aan het slachtoffer te besteden. Die aandacht demoniseert de verdachte, (...) het gaat er niet om dat een slachtoffer

1. L.C.Hulsman, *Slachtoffers van delicten*, DD, 1977, nr.7; S.A.M. Stolwijk, *Het slachtoffer in het strafproces*, DD, 1977, nr. 9.

2. M.S. Groenhuijsen, *Schadevergoeding voor slachtoffers van delicten in het strafgeding*, Ars Aequi, Nijmegen, 1985; T.M. Schalken, *Het strafrecht als systeem van rechtsbetrekkingen*, oratie, Gouda Quint, Arnhem, 1987. Zie ook: T.M. Schalken, *De positie van het slachtoffer in het systeem van strafprocesrechtelijke rechtsbetrekkingen*, AA, 1989, nr. 4.

3. A.C. 't Hart, *Straf, recht en waarden*, in: M. Moerings (red.), *Hoe punitief is Nederland?* Gouda Quint, Arnhem 1994, p. 31-44.

4. J.Naeyé, *De reikwijdte van fundamentele rechten in strafzaken*, preadvis Nederlandse Juristen Vereniging, W.E.J.Tjeenk Willink, Zwolle, 1994, p. 223-302; E. Myjer, *Slachtoffers van zedendelicten en Straatsburgse rechtsbescherming*, NJB, 1996, p. 437-442.

iets is aangedaan (een ordinaire onrechtmatige daad), als wel dat iets is gebeurd dat bijzonderlijk door de gemeenschap wordt verworpen. En dat is een zaak tussen de gemeenschap en de verdachte.⁵

De kritiek van Buruma raakt – afgezien van de toonzetting daarvan – een fundamenteel punt, namelijk de vrees dat het toekennen van ‘rechten’ aan slachtoffers in het kader van het strafproces afbreuk doet aan de zorgvuldig opgebouwde rechtsbescherming van de verdachte. Ook Kelk waarschuwt hiervoor.⁶ Het recht op een eerlijke procesvoering voor de verdachte behoort immers tot een van de eerste eisen van de rechtsstaat. Dit laat echter onverlet dat zowel de verdachte als het slachtoffer dienen te worden gezien als autonoom rechtssubject, met daaruit voortvloeiende aanspraken op rechtsbescherming jegens de overheid. Dit kan soms leiden tot conflicterende belangen, en de kwaliteitseisen van artikel 6 EVRM stellen dan de grens, maar in andere gevallen gaat het eerder om pariteit van rechten, en niet om prioriteit van rechten.⁷ Groenhuijsen verwoordt de spanning tussen de aanspraak op rechtsbescherming door slachtoffers tegenover die van verdachten treffend waar hij spreekt van ‘morality of aspiration’ tegenover ‘morality of duty’.⁸ Het denken over rechtsbescherming en het slachtoffer is uitgewerkt in de dissertatie van Lünemann over het vrouwelijk slachtoffer van relationeel geweld.⁹ Centraal staat de idee van het recht als verhaalsstructuur: bij de beoordeling van de feiten dient de strafrechter oog te hebben voor de specifieke positie van het slachtoffer, in dit geval het vrouwelijke slachtoffer van geweld in de privésfeer, en deze af te wegen tegen die van de mannelijke verdachte.¹⁰ Het gaat niet zozeer om een versterking van de strafprocessuele positie van het slachtoffer, maar om een meeromvattende oriëntatie op de uitgangspositie van het vrouwelijke slachtoffer in de privésfeer, waarbij men binnen de strafrechtspleging oog dient te hebben voor de machtsverhoudingen tussen de sexen.¹¹

De straftoemingskwestie: Victim Impact Statements?

Met name in de Verenigde Staten heeft een hevig debat

gewoed over de vraag of slachtoffers zeggenschap moeten hebben over de straftoemeting (de zogenaamde Victim Impact Statements).¹² In Nederland wordt doorgaans een directe vorm van inspraak voor slachtoffers op de straftoemeting afgewezen. Niet alleen omdat het een inbreuk vormt op de grondbeginselen van het strafrecht, maar ook omdat het de positie van het slachtoffer kan verzwakken in plaats van versterken; de kwetsbaarheid van het slachtoffer neemt toe.¹³ Dit sluit aan bij de bevindingen van Wemmers, die in haar proefschrift schrijft over het justitiële slachtofferbeleid. Zij merkt op dat slachtoffers geen ‘decision making power’ wensen.¹⁴ Daarnaast waarschuwt zij voor het gevaar van verlies van legitimiteit door gebrekkige uitvoering van het huidige slachtofferbeleid.¹⁵ Groenhuijsen wijst er daarentegen op dat de groeiende erkenning van het slachtoffer als rechtssubject niet duidt op een verlating van de bestaande grondslagen van het straf(proces)recht, maar moet worden begrepen als uitkomst van een maatschappelijk veranderend denken.¹⁶

In Nederland wordt doorgaans een directe vorm van inspraak voor slachtoffers op de straftoemeting afgewezen.

Geen zeggenschap van het slachtoffer over de straftoemeting, maar slachtoffer-gerelateerde omstandigheden dienen wel te worden meegewogen door de rechter bij het bepalen van de strafmaat.¹⁷ Niet als een ‘extra’ leedtoevoeging – zoals bijvoorbeeld in het leerstuk van de ‘punitive damages’ -, maar als ‘een’ onderdeel van de straftoemeting. Om de strafrechter daartoe in staat te stellen dient het slachtoffer in de gelegenheid te worden gesteld informatie te verstrekken aan de strafrechter over de aard en omvang van de schade. De mening van het slachtoffer over de op te leggen straf behoort geen rol te spelen.¹⁸ De koppeling tussen de

5. Y. Buruma, *De aandacht van de strafrechter*, oratie, Gouda Quint, Deventer, 1996, p. 41. Zie ook: Y. Buruma, *Victimalisering van het strafrecht*, in: M. Moerings (red.), *Hoe punitief is Nederland*, Gouda Quint, Arnhem, 1994, p. 211-234.

6. C. Kelk, *Daders en slachtoffers*, DD, 1996, p. 97-103.

7. M.S. Groenhuijsen, *Mensenrechten van slachtoffers van delicten en verdachten in het strafproces*. in: C. Kelk (red.), *Er is meer*, (Swart-bundel), Gouda Quint, Deventer, 1996, p. 169-180. Groenhuijsen meent dat er sprake is van een ‘paradoxe situatie’. Hij doelt hiermee op het feit dat de rechten die het slachtoffer in het kader van het strafproces claimt moeten worden gezien als ‘minimumnormen’ waaraan de praktijk van de strafrechtspleging zou moeten voldoen; tegelijkertijd bestaat er geen realistisch perspectief op een praktijk waarin schending van deze minimumnormen uitzondering is.

8. Groenhuijsen, *Mensenrechten van slachtoffers*, 1996, p. 178.

9. K.D. Lünemann, *Vrouwenmishandeling, strafrechtelijk afgedaan? Strafrechtelijke regulering van mannelijk geweld tegen vrouwen in de privésfeer*, Gouda Quint, Deventer 1996.

10. Lünemann, *Vrouwenmishandeling, strafrechtelijk afgedaan?*, 1996, p. 1527-1538.

11. Zie hierover ook: Suzian van der Maas in haar annotatie onder Rb Amsterdam 28 juli 1995, RN 1996, 607 en Rb Maastricht 22 augustus 1995, RN 1996, 608.

12. Zie voor een overzicht van deze discussie: E. Erez, *Victim parti-*

cipation in sentencing: and the debate goes on ..., *International Review of Victimology*, 1994, p. 17-32.

13. M.S. Groenhuijsen, *Straftoemeting en de consequenties van een delict voor het slachtoffer*, DD, 1996, 605-613; Lünemann, *Vrouwenmishandeling, strafrechtelijk afgedaan?*, 1996, p. 230-235.

14. J.-A.M. Wemmers, *Victims in the criminal justice system*, WODC, Kugler Publications, Amsterdam/New York, 1996.

15. Zie ook: J.-A. Wemmers, *Evaluatie Terwee. Slachtofferonderzoek Wet en Richtlijnen Terwee*, ‘s Gravenhage, Centrale Directie Wetenschapsbeleid en Onderzoek, 1994. En: J. Morgan e.a., *Protection of and compensation for victims of crime*, in: Ph. Fenell e.a. (eds.), *Criminal justice in Europe. A comparative study*, Clarendon Press, Oxford 1996, p. 301-318.

16. M.S. Groenhuijsen, *Het juridisch tekort in het strafrecht*, NJB, 1996, p. 1527-1538.

17. Dat slachtoffer-gerelateerde omstandigheden een rol spelen is op zich niet nieuw. In het geldende strafrecht is het gangbaar om deze omstandigheden te aanvaarden als factoren die medebepalend zijn voor de op te leggen sanctie, zoals bij gekwalificeerde delicten of speciale strafbepalingen voor kwetsbare slachtoffers. Ook op het terrein van de causaliteit en strafrechtelijke aansprakelijkheid spelen slachtoffer-gerelateerde omstandigheden een rol. Groenhuijsen, *Straftoemeting*, DD, 1996, p. 607-611.

18. Groenhuijsen, *Straftoemeting*, DD, 1996, p. 607-611.

'objectieve' ernst van het delict en de strafmaat blijft zo behouden; in het rechterlijk oordeel over de straf-toemeting ligt een objectivering van de subjectieve slachtofferervaring besloten.

De vraag is of de stijging van de duur van de opgelegde vrijheidsstraffen onder andere is terug te voeren op het feit dat de zittende magistratuur in haar straf-toemetingsoordeel in toenemende mate de gevolgen van het strafbare feit voor het slachtoffer is gaan betrekken. De werkgroep Lange straffen is die mening toegedaan en vindt dit een aanvaardbare ontwikkeling.¹⁹ Groenhuijsen wijst de verharding van het straffklimaat als gevolg van een meer slachtoffer-georiënteerde straf-toemeting af. Hij hecht belang aan sanctiedifferentiatie. Dit biedt tevens een mogelijkheid om de op te leggen straf aan te laten sluiten bij de belangen van het slachtoffer.²⁰

Materieel strafrecht

Verkrachting

Na de inwerkingtreding van de herziene zedelijkheids-wetgeving heeft de Hoge Raad in 1994 een einde gemaakt aan de verschillende interpretaties van 'sexueel binnendringen' door te kiezen voor een ruim verkrachtingsbegrip; iedere vorm van gedwongen penetratie met een seksuele strekking wordt als verkrachting aangemerkt.²¹ Overigens blijft de grens tussen verkrachting en aanranding niet scherp. Bovendien kunnen bepaalde vormen van aanranding gewelddadiger en traumatiserender zijn dan bepaalde vormen van sexueel binnendringen. Het huidige onderscheid lijkt niet aan te sluiten bij de maatschappelijke werkelijkheid.²²

Ruimte voor verschil in interpretatie blijft bestaan over de middelen waarmee kan worden gedwongen, met name wanneer sprake is van een 'feitelijkheid'. Leek de toevoeging van 'een feitelijkheid' tot een versterking van de positie van slachtoffers van seksuele dwang te leiden, uit de rechtspraktijk blijkt dat juist deze term de nadruk legt op het breken van de weerstand in plaats van de inbreuk op de wilsvrijheid.²³ De uitspraak betreffende 'verkrachting tijdens de slaap' is hier een voorbeeld van.²⁴ De casus betrof een slapende vrouw die in haar bed werd 'verrast' door een nachtelijke indringer. Deze man deed zich voor als haar vriend en pleegde vervolgens met de halfslapende vrouw geslachtsgemeenschap. De rechtbank sprak de man vrij van verkrachting omdat er geen sprake was van 'dwingen' in de zin van art. 242 Sr; niet is gebleken dat

de weerstand is gebroken door het uitoefenen van dwang. Het hof bevestigt dit. Ook De Jong en Van der Neut achten 'dwang' afwezig. Omdat zij dit als onrechtvaardig beschouwen, bepleiten zij wetswijziging.²⁵ Daarentegen kan de handelwijze van de man ook als het gebruik van een feitelijkheid in de vorm van een list worden beschouwd. 'De vrouw kon door deze feitelijkheid geen tegenstand bieden noch kon zij haar wil kenbaar maken.'²⁶ Dit sluit aan bij de wetgeving in België, waar list als een van de dwangmiddelen tot verkrachting wordt benoemd (art. 375 Sw). Overigens is door het openbaar ministerie tegen de vrijpraak casusatie ingesteld.

De vraag is of het verstandiger zou zijn geweest bij het opstellen van de telastelegging subsidiair overtreding van art. 243 Sr op te nemen (sexueel binnendringen bij iemand die in staat van lichamelijke onmacht verkeert). Principieel gezien is de wijze van telasteleggen correct en in overeenstemming met de bedoeling van de wetgever van 1991, die de inbreuk op de wilsvrijheid centraal heeft gesteld. De uitspraak doet dan ook geen 'recht', aan de maatschappelijke realiteit van de bestaande man/vrouw-verhoudingen, noch aan de bedoeling van de wetgever.

Sexueel misbruik van kinderen

Een aantal geruchtmakende affaires van sexueel misbruik van minderjarigen kenmerkt 1996. In eigen land speelde de problematiek van sexueel misbruik door onderwijzend personeel. Dit heeft voorlopig geleid tot het beleidsvoornemen te komen tot de invoering van een meldplicht terzake van sexueel misbruik voor scholen. In buurland België regeerde de affaire Dutroux de politiek. De terzake ingestelde parlementaire onderzoekscommissie heeft in april jongstleden haar eindrapport uitgebracht, waarin wordt bevestigd dat de Belgische politie en justitie in deze zaak ernstig hebben gefaald.²⁷ In eigen land bracht de minister ijlings een beleidsbrief uit, waarin zij een inventarisatie gaf van bestaande beleidsvoornemens ter bestrijding van sexueel misbruik.²⁸ Dit beleidsstuk lag overigens al gereed met het oog op de in augustus 1996 te Stockholm gehouden non-gouvernementele wereldconferentie ter bestrijding van commerciële seksuele exploitatie.²⁹ Opnieuw wordt vastgesteld dat het strafrechtelijk beleid onderdeel uitmaakt van een interdepartementaal beleid, waarbij afstemming moet plaatsvinden op preventie- en zorgvoorzieningen; strafrechtelijk ingrijpen vormt het sluitstuk.³⁰ Over het vervolgingsbeleid merkt Sorgdrager op dat handhaving van de zedelijk-

19. Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak, Werkgroep Lange straffen (Makkinga), Aanbeveling 26-11-1996, p. 9.

20. Groenhuijsen, *Straftoemeting*, DD, 1996, p. 607-611.

21. HR 22 februari 1994, NJ 1994, 379. (Hof Amsterdam 2 juli 1993, NJ 1993, 565.)

22. Lünemann, *Vrouwenmishandeling, strafrechtelijk afgedaan?*, 1996, p. 110-114; H. Verrijn Stuart, *Jacht op het onzegbare*, Nemesi, 1993, p. 141-148.

23. HR 29 november 1994, NJ 1995, 201 & RN 1995, 504; HR 13 juni 1995, RN 1995, 516; HR 11 juni 1996, NJ 1996, 762.

24. Hof Leeuwarden 10 maart 1997, RN 1997, 721 (met noot Lünemann & Zeegers). Het Hof bekrachtigt de uitspraak van Rechtbank Leeuwarden 4 april 1996, RN 1996, 593. Ontucht met een slapend meisje leidde tot veroordeling op grond van art. 247 lid 1 Sr. Rb Arnhem, 12 juni 1997, RN 1997, 751.

25. D.H. de Jong & J.L. van der Neut, *List, onmacht en verkrachting*,

NJB, 1997, p. 1067-1073.

26. Zie noot Lünemann en Zeegers bij Hof Leeuwarden 10 maart 1997, RN 1997, 721, p. 23. Zie ook: H.M. Verrijn Stuart, *Verkrachting op het breukvlak van twee eeuwen*, Nemesi, 1996, p. 97-98; Rimmelink, aantekening op art. 242 Sr van het wetboek van strafrecht.

27. Onderzoekscommissie Dutroux, rapport van 15 april 1997; zie Internet: <http://www.vum.be/cduth.1.html>

28. BHTK 1996-1997, 25078, nr. 1, *Bestrijding van seksueel geweld en misbruik*.

29. Zie hierover: S. Meuwese, *Het jaar van het beest*, FJR 1996, nr. 10; Meuwese beschrijft het optreden van minister Sorgdrager in termen van 'moraalridderij en 'niet terzake kundig'.

30. Zie ten deze: BHTK 1995-1996, 24.885, nrs. 1-2, *Beleidskader Preventieve en Curatieve Jeugdzorg 1997-2000*.

heidswetgeving prioriteit heeft. Tegelijkertijd signaleert ze dat het stijgend aantal aangiftes terzake van seksueel misbruik en de ernst van sommige zaken in de praktijk hebben geleid tot capaciteitsproblemen bij de politie en het openbaar ministerie.³¹

Het belang van een specialisme jeugd- en zedenpolitie wordt onderkend.³² De beleidsvoornemens hieromtrent staan vermeld in de Beleidsbrief Politievoornemens en bevatten: een 24-uurs-bereikbaarheid en aanspreekpunt per regio, algemene procedure-afspraken over opvang en doorverwijzing en basisvereisten aan kennis en deskundigheid. Als sluitstuk wordt een zogenoemd cliëntvolgsysteem ontwikkeld, waarbinnen informatie kan worden uitgewisseld tussen politie, openbaar ministerie en de Raden voor de Kinderbescherming.³³

—————

Vernieling, diefstal en afpersing door de echtgenoot is nog steeds niet vervolgbaar.

—————

Specifieke beleidsvoornemens die worden genoemd in de beleidsbrief inzake de bestrijding van seksueel geweld en misbruik zijn: het opstarten van een onderzoek naar het functioneren van het klachtrecht in de herziene zedelijkheidswetgeving³⁴ (met een eventueel daaraan verbonden verhoging van de leeftijdsgrens van twaalf naar veertien jaar³⁵), de strafbaarheid van exploitatie van minderjarige prostitué(e)s in het kader van de voorgenomen opheffing van het bordeelverbod³⁶, het oprichten van een databank voor DNA-profielen en het op verzoek overnemen van in het buitenland opgestarte strafvervolgingen tegen Nederlanders terzake van sextoerisme.³⁷

Wat betreft het klachtvereiste is bovendien van belang dat de sanctie van formele nietigheid op het niet-nale-

ven daarvan is komen te vervallen met de inwerking-treding van de wet op de vormverzuimen.³⁸

Kinderpornografie

Op 1 februari 1996 is de wet inzake de Kinderpornografie in werking getreden, gevolgd door de daarbij behorende richtlijn van het openbaar ministerie.³⁹ Centraal staat de bescherming van minderjarigen beneden de zestien jaar tegen seksueel misbruik. Daartoe is artikel 240b Sr gewijzigd: de strafmaat is opgehoogd naar resp. vier en zes jaar, met een maximumgeldboete van f 100.000,-. Hiermee valt overtreding van art. 240b Sr binnen het bereik van de zogenaamde 'Pluk ze'-wetgeving en behoort het opstarten van een strafrechtelijk financieel onderzoek met als doel voordeelsontneming tot de mogelijkheden.⁴⁰ Daarnaast is het in voorraad hebben van kinderpornografisch materiaal strafbaar gesteld, indien er sprake is van op verspreiding of openlijke tentoonstelling gerichte handelingen.⁴¹

De bestrijding van de handel in zonder toestemming gemaakte, video-opnames van blote kinderen, is ook punt van discussie.⁴² In de – hierboven besproken – beleidsbrief *Bestrijding seksueel geweld en misbruik* meldt de minister voornemens te zijn het openbaar ministerie een proefproces te laten voeren op grond van overtreding van de Auteurswet.⁴³

Interessant is nog het voorstel van Meuwese om te komen tot een zelfstandige strafbaarstelling van de kinderprostituant in de vorm van een nieuw in te voeren art. 248quater Sr.⁴⁴

Het opheffen van het bordeelverbod

Wetswijziging is (opnieuw) voorgesteld om het bordeelverbod op te heffen (art. 250bis Sr).⁴⁵ Exploitatie van prostitutie is nog steeds strafbaar, omdat het wetsvoorstel het bordeelverbod af te schaffen op het allerlaatste moment in de Eerste Kamer is gestrand. De wetswijziging zal leiden tot het schrappen van het 'absolute' bordeelverbod en het soudenage-artikel uit de strafwet. De strafbaarheid van de exploitatie van

31. BHTK 1996-1997, 25.078, nr. 1, p. 12-13.

32. Zie: BHTK 1994-1995, 24.131, nr. 1-3, *Effecten en doelbereiking van de nieuwe zedelijkheidswetgeving*. Dit wil niet zeggen dat er een aparte afdeling Jeugd- en Zedenpolitie zou moeten zijn, BHTK 25.016, nr. 25, p. 3, 9. Zie over het wegvallen van de jeugd- en zedenpolitie als specialisatie: J. de Savornin Lohman e.a., *Betere en adequatere bescherming door de nieuwe zedelijkheidswetgeving: Evaluatieonderzoek naar de effecten en doelbereiking van de nieuwe zedelijkheidswetgeving*, Verwey-Jonker Instituut, Utrecht, 1995.

33. BHTK 1996-1997, 25.016, nr. 1, p. 3-4.

34. Zie: BHTK 1994-1995, 24.131, nr. 1-3, *Effecten en doelbereiking van de nieuwe zedelijkheidswetgeving*. Voor het evaluatieverslag: J. De Savornin Lohman e.a., *Betere en adequatere bescherming door de nieuwe zedelijkheidswetgeving*, 1995.

35. Zie hierover: M. Boelrijk, *Wetswijziging leeftijdsgrens seksuele delicten*, NJB, 1996, p. 1672-1673.

36. BHTK 1995-1996, 21.027, nrs. 1-2.

37. Rechtbank 's-Gravenhage 8 oktober 1996, RN 1997, 689 m.nt. Stan Meuwese; Rb 's Gravenhage 10 januari 1997 (RN-kort) RN 1997, 754.

38. Wet vormverzuimen, inwerkingtreding 2 november 1995, Stb. 1995, 441.

39. Resp. Stbl. 1996, 575 en Stnt 1996, 236.

40. BHTK 1993-1994, 23.682, nr. 3, p. 3.

41. Zie voor een bespreking van deze wetswijziging: J. Schuijjer, *Schieten op bewegend doel: de nieuwe kinderpornowet*, DD, 1997, p. 443-453.

42. Zie ook: Schuijjer, *Schieten op bewegend doel*, DD, 1997, p. 451.

43. BHTK 1996-1997, 25.078, nr. 1, p. 7; minister van Justitie Sorgdrager wijst hier de suggestie van de Commissie Heroverweging Instrumentarium Rechtshandhaving (Korthals Altes) van de hand dat het openbaar ministerie een afzonderlijke bevoegdheid zou moeten worden toegekend om privaatrechtelijk op te kunnen treden ter handhaving van de strafwet. Zie ook: Commissie Heroverweging Instrumentarium Rechtshandhaving (Korthals Altes), *Het recht ten uitvoer gelegd. Oude en nieuwe instrumenten van rechtshandhaving*, ministerie van Justitie, 's-Gravenhage, 1995, p. 94. Voor de mogelijkheden van het openbaar ministerie om als civiele partij op te kunnen treden: A. Knigge, *Het Openbaar Ministerie als procespartij in een civiele procedure*, Trema, 1996, nr. 5.

44. Meuwese, *Het jaar van het beest*, FJR, 1996, nr. 10. Het voorgestelde art. 248 quater Sr luidt: 'Hij die door giften of beloften van geld of goed, misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht of misleiding een minderjarige wiens minderjarigheid hij kent of redelijkerwijs moet vermoeden, opzettelijk beweegt ontuchtige handelingen, die kunnen bestaan of mede kunnen bestaan uit het seksueel binnendringen van het lichaam, met hem te plegen of zodanige handelingen te dulden, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste acht jaren of geldboete van de vijfde categorie.'

45. In de justitiebegroting 1996-1997 wordt dit aangekondigd (25.000, VI, nr. 2, p. 51) en 1 juli is het wetsontwerp aan de Tweede Kamer aangeboden. Volkskrant 2 juli 1997; Actualiteiten: *Nieuwe prostitutiewetgeving*, NJB, 1997, p. 1252.

prostitutie zal worden beperkt tot gevallen van dwang door geweld, misleiding of misbruik van uit feitelijke verhoudingen voortvloeiend overwicht. Je kunt je overigens afvragen of de exploitatie van prostitutie nog afzonderlijk strafbaar moet worden gesteld, nu het delict vrouwenhandel (art. 250ter Sr) door de rechter inmiddels breed wordt uitgelegd.⁴⁶

Een specifieke problematiek betreft de positie van de prostituees van buiten de EU. De wijze waarop haar arbeid juridisch gestalte moet krijgen als exploitatie van prostitutie niet meer strafbaar is, wijkt af van de positie van de Nederlandse en EU-prostituees. Zowel een absoluut verbod als een toepassing van de Wet arbeid vreemdelingen (Wav) leveren problemen op. Haveman e.a. gaan in op deze problematiek, en komen met een tussenoplossing in de sfeer van de uitzendconstructie.⁴⁷

Vrouwenmishandeling

Een van de juridische knelpunten bij de strafrechtelijke afhandeling van zaken van geweld tegen vrouwen in de privésfeer is het niet strafbaar zijn van bepaalde vormen van geweld binnen het huwelijk. Verkrachting binnen het huwelijk is sinds 1991 strafbaar, maar vernieling, diefstal en afpersing door de echtgenoot begaan is nog steeds niet vervolgbaar, en door de van tafel en bed gescheiden echtgenoot alleen op klacht (art. 353, 316, 319 Sr). Zeker in de periode dat de vrouw weggaat bij de man en een echtscheidingsprocedure wil starten is de kans groot dat de man huisraad en persoonlijke bezittingen van de vrouw vernielt of meeneemt. De vrouw ontbeert op zo'n moment strafrechtelijke bescherming. Een ander knelpunt betreft de bevoegdheid tot inverzekeringstelling. De ernst van het geweld wordt mede bepaald door het structurele karakter van het geweld in een context van dreiging en angst, maar het incident betreft vaak een zogenaamd eenvoudig delict (mishandeling, vernieling en/of huisvredebreuk). In het belang van het onderzoek en ter voorkoming van herhaling zou de man moeten kunnen worden meegenomen naar het politiebureau, maar hiertoe ontbreekt buiten heterdaad de bevoegdheid. Tot slot heeft het feit dat het geweld tegen de vrouw door haar partner of ex-partner vaak wordt gekwalificeerd als een eenvoudig delict tot gevolg dat veel zaken van vrouwenmishandeling op het parketsecretariaat binnenkomen en gestandaardiseerd worden afgedaan.⁴⁸

Daarnaast is er geen strafrechtelijk beleid wat betreft geweld tegen vrouwen in de privésfeer. Wel zijn er

lokaal verschillende projecten of initiatieven die een verbeterde aanpak door de politie van gevallen van vrouwenmishandeling tot doel hebben (Utrecht, Leiden, Apeldoorn, Amsterdam en Rotterdam).⁴⁹

Gezien deze knelpunten wordt door Lünemann een specifieke aanpak bepleit in geval van geweld in de privésfeer en een aparte titel in het wetboek van strafrecht 'Geweld in de privésfeer' ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer van kinderen, vrouwen en mannen.⁵⁰

Formeel strafrecht

Het bewijsrecht: de positie van de slachtoffer-getuige

Het formele strafrecht is eveneens aan verandering onderhevig als gevolg van het veranderend denken over slachtoffers. Dit komt met name tot uitdrukking in jurisprudentie over de positie van de slachtoffer-getuige die in 1996 (en eerder) is verschenen.⁵¹ Hoewel het, gelet op het casuïstische karakter van de Straatsburgse jurisprudentie, niet goed mogelijk is om te generaliseren, lijkt de Europese Commissie, resp. het Europese Hof, het slachtoffer te erkennen als autonoom rechtssubject met de daaraan verbonden aanspraken op rechtsbescherming.

We behandelen hier alleen die zaken die slachtoffers van zedenzaken betreffen. In Europees verband gaat het om de uitspraken in de zaken Baegen en Finkensieper.⁵²

Het recht op directe ondervraging van de verdachte uit hoofde van art. 6 EVRM wordt in deze twee uitspraken afgewogen tegen de rechten die het slachtoffer kan ontleenen aan de artikelen 3, 5 en 8 EVRM. Er wordt een uitzondering gemaakt op de regel dat het bewijs ten overstaan van de verdachte op een openbare terechtzitting moet worden overlegd, gezien het feit dat: 'Such proceedings are often conceived as an ordeal by the victim'.⁵³ Er wordt geacht te zijn voldaan aan de waarborgen gesteld in art. 6 EVRM wanneer de verdediging op enig moment de gelegenheid heeft gehad vragen (te doen) stellen aan de (anonieme) getuige. De Straatsburgse rechter gaat echter, in gezelschap van de nationale rechter, nog verder: ook wanneer de verdediging het ondervragingsrecht niet heeft kunnen uitoefenen kan zo'n getuigenverklaring in principe voor het bewijs worden gebruikt. Voorwaarde is dan wel dat de bewezenverklaring niet hoofdzakelijk steunt op de betreffende getuigenverklaring, en dat deze op onderdelen steun vindt in de overige bewijsmiddelen.⁵⁴

46. Zie noot Haveman bij Rb 's-Hertogenbosch 3 januari 1996, RN 1997, 698.

47. Zie voor deze problematiek: R. Haveman e.a., *Bemiddeling buitenlandse prostituées*, Nemesis, 1996, p. 156-162. Zie ook: R. Haveman, *Prostitutie; bemiddeling, exploitatie en het strafrecht*, Justitiële Verkenningen, 1996, nr. 1.

48. Zie verder: Katinka Lünemann, *Vrouwenmishandeling, strafrechtelijk afgedaan?* 1996.

49. Zie bijvoorbeeld: D.W. van der Ent & Th.D. Evers, *Vrouwenmishandeling: een zorg voor de politie*, Politie Regio Utrecht 1996; S. ter Hamsel, *Interventie bij huiselijk geweld: afspraken tussen politie en justitie*, Algemeen Politieblad, 1995, nr. 6, p. 6 & 23.

50. Lünemann, *Vrouwenmishandeling, strafrechtelijk afgedaan?*, 1996; K. Lünemann, *Een specifieke aanpak van vrouwenmishandeling*, Proces, 1997, p. 43-47.

51. R.S.B. Kool, *Het EVRM en de slachtoffer-getuige*, Nemesis,

1996, p. 176-182; E. Myjer, *Slachtoffers van zedendelicten*, NJB, 1996, p. 437-442.

52. EHRM 27 oktober 1995, Series A, nr. 327-B, RN 1996, 628; ECRM 30 november 1994, nr.19525/92 en ECRM 17 mei 1995, RN 1996, 627. E. Myjer, *Slachtoffers van zedendelicten en Straatsburgse bescherming*, NJCM, 1996, nr. 3. Wat betreft vrouwenmishandeling kan genoemd worden: Unterpertinger, EHRM 24 november 1986, Serie A 110 & NJ 1988, 745; Asch, EHRM 26 april 1991, Serie A 203 & RN 1993, 340, m.nt. Lünemann.

53. Baegen, ECRM 27 oktober 1995, Series A, nr. 327-B, overweging 66.

54. HR 1 oktober 1991, NJ 1992, 197, met noot Schalken (Finkensieper). Voor het nationale recht is in het arrest van 1 februari 1994, NJ 1994, 427 een nadere uitwerking gegeven aan de regels omtrent de oproeping van getuigen en het gebruik van het getuigenbewijs.

(Overigens geldt deze rechtspraak ook voor getuigen die geen slachtoffer zijn van sexueel geweld.)

In het wetsvoorstel Herziening onderzoek ter terechtzitting⁵⁵ krijgen de officier van justitie en de zittingsrechter de bevoegdheid het verzoek van de verdachte de getuige op te roepen te weigeren als een gegrond vermoeden bestaat dat de gezondheidstoestand van de getuige door het afleggen van een verklaring ernstig in gevaar wordt gebracht (art. 264 en 288 Sv nieuw).

In vervolg op Baegen en Finkensieper heeft de Hoge Raad in 1996 een drietal arresten gewezen, waarin het gebruik van de verklaring van een slachtoffer-getuige aan de orde is geweest.

Het verschoningsrecht en de bewijskracht van eerder afgelegde verklaringen komen aan de orde in twee arresten.⁵⁶ In beide zaken beroepen de slachtoffers zich ter terechtzitting op hun verschoningsrecht, terwijl zij in een eerder stadium belastende verklaringen hebben afgelegd; een van de slachtoffers trekt de eerder afgelegde verklaring in en legt een min of meer ontlastende verklaring af. In deze laatste zaak bepleit de verdediging de invoering van een nadere motiveringsplicht inzake het bewijs voor incestzaken.⁵⁷ De Hoge Raad stelt zich op het – bekende – standpunt dat de waardering van het bewijs een zaak is van de feitenrechter, en oordeelt dat is voldaan aan de voorwaarden gesteld in art. 6 EVRM.

Nadere regels worden gesteld ten aanzien van het (directe) ondervragingsrecht van de verdediging in een zaak waar de verdachte wordt gedagvaard voor verkrachting van drie prostituées.⁵⁸ De verdachte ontkent. Alle drie de slachtoffers worden door de politie verhoord, waarbij in een geval de raadsman van de verdachte aanwezig is. Vervolgens verschijnen de slachtoffers, ondanks herhaalde inspanningen van justitie, niet als getuigen ter terechtzitting. De Hoge Raad oordeelt dat de verklaring van de slachtoffer-getuige die in aanwezigheid van de raadsman door de politie is verhoord gebruikt kan worden voor het bewijs. In samenhang daarmee wordt geaccepteerd dat ook de verklaring van een tweede – niet in aanwezigheid van de raadsman gehoorde – getuige kan worden gebruikt voor het bewijs, gelet op het feit dat deze verklaring inhoudelijk steun vindt in de eerste slachtofferverklaring.

Men kan zich de vraag stellen of hier nog sprake is van een evenwichtige afweging tussen de rechtsbescherming van de verdachte (art. 6 EVRM) en die van het slachtoffer, en of hier de 'morality of duty' niet voor moet gaan op de 'morality of aspiration'.

Naast een 'recht' om zich als slachtoffer-getuige te kunnen verschonen wegens (geestelijke) gezondheidsredenen, wordt ook een recht op *fair hearing* bepleit

voor slachtoffer-getuigen. In vrouwenmishandelingszaken willen vrouwen soms graag getuigen, maar zij zijn vervolgens afhankelijk van de officier van justitie of hun wens wordt gehonoreerd. Een recht op *fair hearing* houdt in: het recht een verklaring af te leggen als zij dat wenst, een zorgvuldige oproeping om te verschijnen ter terechtzitting en een behoorlijke (open, niet oordelende) manier van ondervragen ter terechtzitting. Zo'n recht op *fair hearing* komt zowel de kwaliteit van de waarheidsvinding ten goede, als de rechtsbescherming van slachtoffer en verdachte.⁵⁹

Betekent dit arrest nu een grote ommezwaai voor de bewijslast?

Tot slot is het recht van de verdachte op een contra-expertise van het uitgevoerde DNA-onderzoek aan de orde gekomen in de hiervoor genoemde uitspraak van verkrachting van prostituées (NJ 1996, 573). De Hoge Raad oordeelt dat in geval van twijfel over de uitslag de afwijzing van een contra-expertise voldoende gemotiveerd moet worden 'gelet op de grote overtuigingskracht welke aan een deugdelijk uitgevoerd DNA-onderzoek pleegt te worden toegekend'.⁶⁰ Voor zedenzaken lijkt de waarde van een DNA-onderzoek daarmee enigszins te worden gerelativeerd, in die zin dat slechts, in geval twijfel in voldoende mate is uitgesloten, gebruik mag worden gemaakt van de onderzoeksresultaten.

De rol van de deskundige in zedenzaken

De waarde van het deskundigenonderzoek komt meer principieel aan de orde in een uitspraak van de Hoge Raad over een civielrechtelijke schadeclaim inzake (im)materiële schadevergoeding als gevolg van seksueel misbruik.⁶¹ Deze uitspraak kent raakvlakken met het strafrecht, vandaar dat we er hier op ingaan.

Het betreft een vordering in kort geding tot schadevergoeding voor gepleegd sexueel misbruik door de broer van eiseres. Deze broer ontkent. Eiseres overlegt als bewijs verklaringen van verschillende deskundigen, die haar hebben begeleid of behandeld. De vordering in kort geding wordt afgewezen, evenals in hoger beroep op grond van de overweging dat het door het slachtoffer geproduceerde bewijs onvoldoende is, omdat dit uiteindelijk is terug te voeren op dezelfde bron, het slachtoffer. In strafrechtelijke termen zou het gaan om 'de auditu-verklaringen'. De Hoge Raad vernietigt het arrest en overweegt dat een deskundigen-

worden opgevolgd door ontlastende verklaringen van diezelfde getuigen.'

58. HR 7 mei 1996, NJ 1996, 573.

59. Lünemann, *Vrouwenmishandeling, strafrechtelijk afgedaan?*, 1996, p. 237-238, 243-245.

60. Terzijde kan worden opgemerkt dat een reeds gesloten zaak niet ex art. 255 Sv. kan worden heropend met een beroep op het feit dat er ten tijde van die strafzaak nog geen DNA-onderzoek mogelijk was. Rb. Rotterdam 21 augustus 1995, NJ 1996, 210.

61. HR 17 november 1995, NJ 1996, 666, RN 1996, 542, m.nt. Renée Kool.

55. BHTK 1995-1996, 24.692, nrs. 1-3.

56. HR 26 september 1995, NJ 1996, 41; HR 17 november 1995, NJ 1996, 42.

57. HR 26 september 1995, NJ 1996, 41, middel 1 onder punt 3: 'Er is veel voor te zeggen in zogeheten 'incestzaken', waar het bewijsmateriaal niet overvloedig is gezaaid en niet zelden qua betrouwbaarheid afhankelijk is van enig inzicht in de diepere, duistere achtergrond van de betrokken getuige, te aanvaarden dat, in het voetspoor van de hierboven genoemde rechtspraak (gerefereerd wordt aan HR 1 februari 1994, NJ 1994, 427- RK) eveneens een nadere motiveringsplicht aan de rechter wordt opgelegd in die gevallen waarin, zoals in casu, de aanvankelijk belastende verklaringen

verklaring ten opzichte van de partijverklaring een toegevoegde waarde heeft. Dit laatste moet worden gelezen in verband met art. 213 Rv. Daarin wordt bepaald dat de enkele partijverklaring onvoldoende is voor het bewijs; een deskundigenverklaring kan uit dien hoofde gelden als aanvullend bewijs. Dat de deskundigenverklaring geen bewijskracht zou hebben, omdat deze is afgeleid van verklaringen van het slachtoffer, vindt de Hoge Raad onjuist: 'In het bijzonder in een situatie als hier aan de orde, waarin de gestelde feiten zich naar hun aard in de regel slechts in aanwezigheid van partijen zelf hebben afgespeeld, kan een zodanige opvatting niet worden aanvaard.' (rechtsoverweging 3.1). Betekent dit arrest nu een grote ommezwaai voor de bewijslast? Naar onze mening is dit niet het geval. Het is aan eiseres om voldoende aannemelijk te maken dat de gedaagde het seksueel misbruik heeft gepleegd. Voor het leveren van een deskundigenbewijs moet eiseres zich emotionele inspanningen getroosten. Bovendien worden aan de deskundige kwaliteitseisen gesteld, die op zichzelf al een meerwaarde hebben ten opzichte van de partijverklaring.⁶² In die zin is er dan ook geen sprake van omkering van de bewijslast.⁶³ Een omkering van de bewijslast dient ook in seksueel misbruik-zaken niet als regel te gelden.⁶⁴ Het arrest vormt een bevestiging – weliswaar op het hoogste niveau – van een reeds bestaande praktijk.⁶⁵ Een laatste opmerking betreft het feit dat De Boer meent dat uit het arrest kan worden gelezen dat de deskundigenverklaring in civielrechtelijke procedures als volledig bewijs kan worden aangemerkt als het seksueel misbruik van jeugdige slachtoffers betreft. Wij lezen dit niet in het arrest. Het ligt meer voor de hand om de bijzondere verhoorregeling voor jeugdige getuigen, zoals die in het strafrecht gebruikelijk is, analoog in het civiele recht toe te passen.⁶⁶

Schadevergoedingsperikelen

De Wet Terwee

Sinds de Wet Terwee op 1 april 1994 landelijk is ingevoerd is er niet veel meer over geschreven.⁶⁷ Wemmers signaleert in haar eerder genoemde proefschrift dat de uitvoering van de Wet Terwee te wensen overlaat.⁶⁸ Ook het themanummer van *Proces* over de invoering van de Wet Terwee en de studiedag 'Wel en wee van de Wet Terwee' geven dit aan.⁶⁹ Op dit moment is men druk doende de Wet Terwee op het niveau van de politie en openbaar ministerie te imple-

menteren.⁷⁰ Daarnaast is er een begin van jurisprudentie.⁷¹

Een ander punt betreft de voeging van slachtoffers in gevoegde zaken, waar de Nationale Ombudsman in het jaarverslag 1995 verslag van doet.⁷² Aanleiding daartoe vormde de klacht van een slachtoffer wiens zaak niet ter berechting was gevoegd en die zich om deze reden niet had kunnen voegen in de strafzaak. De Nationale Ombudsman bekritiseert de door het openbaar ministerie gehanteerde regel dat in geval van schadevorderingen maximaal vijf zaken ter berechting worden gevoegd; het betreffende slachtoffer was de zesde in rij. De Nationale Ombudsman is van oordeel dat de minister hier de doelmatigheid van het strafproces laat voorgaan ten koste van de belangen van het slachtoffer.

Jurisprudentie

Een groot aantal slachtoffers van seksueel misbruik en verkrachting heeft zich gewend tot de civiele rechter voor schadevergoeding. Een aantal kwesties kwam (opnieuw) aan de orde.

Verjaring

De kwestie van de verjaringstermijnen komt aan bod bij Hof 's-Hertogenbosch 8 januari 1996, RN 1996, 555. Gesteld wordt dat de aanvang van de verjaringstermijn uit hoofde van art. 3:310 Bw variabel is, namelijk op het moment dat het slachtoffer 'een zodanige fase van het verwerkingsproces heeft bereikt dat zij tot het nemen van rechtsmaatregelen werkelijk in staat is' (r.o. 4.6). In beginsel wordt de verjaring gekoppeld aan de aangifte. Eerder al had de Rechtbank Maastricht (18 september 1995, RN 1997, 691) het moment waarop het slachtoffer zich tot een advocaat wendt als een zodanige rechtsmaatregel aangemerkt. De problemen die zijn ontstaan door het ontbreken van goede overgangswetgeving worden in de geest van de toenmalige wetswijziging opgelost.⁷³

Aansprakelijkheid gedaagde

De wijze waarop de aansprakelijkheid van de gedaagde terzake van seksueel misbruik wordt vastgesteld, wordt overzichtelijk uiteen gezet in een achttal punten in de uitspraak van het Hof Amsterdam (2 november 1995, RN 1996, 556). De uitspraak bevestigt opnieuw dat het bestaan van een functionele zorgrelatie, als besloten in een vader/dochter-relatie, een vrijwillige seksuele relatie van de zijde van het slachtoffer ten ene

62. Zie ook de conclusie van de A-G Asser onder 2.10. Wat onder kwaliteit wordt verstaan en hoe kwaliteit gegarandeerd kan worden is een punt van discussie.

63. De Boer is een andere mening toegedaan in zijn noot onder dit arrest. Hij leest in het arrest een onaanvaardbare verlichting van de maatstaven voor het bewijs.

64. Zie conclusie A-G Asser onder 2.3 van dit arrest.

65. Zie ook: Rechtbank Arnhem 27 maart 1996, RN 1997, 662, waarin wordt verwezen naar de uitspraak van de HR van 17 november 1995, RN 1996, 542, m.nt. Renée Kool.

66. Zie hierover: M. Boelrijk, *Kinderen als getuigen*, *Proces*, 1996, nr. 9.

67. M.S. Groenhuijsen, *De landelijke invoering van de wet Terwee*, *Rechtshulp*, 1995, p. 3-8; J. Hommes, *Wet Terwee landelijk ingevoerd*, *Nemesis*, 1995, nr. 4, Katern nr. 4, p. 23-26.

68. Wemmers, *Victims in the criminal justice system*, 1996.

69. *Proces*, 1995, nr. 11/12. Verslag van de studiedag: S. van Ruller

& K. de Graaff, *Dus alles zit nu reuze snor*, *Proces*, 1996, nr. 1, p. 3-4.

70. D. Koster, *Invoering Terwee bij de politie: gezamenlijk of individueel?*, *Proces*, 1996, nr. 9; zie ook: R. Kool, *De Wet Terwee, hoe staat het ermee?*, in: J. Blad (red.), *Crimineel Jaarboek*, Coornhert-Liga, Ars Aequi Libri, Nijmegen 1996.

71. Rb 's-Hertogenbosch 18 mei 1994, RN 1995, 505 (f 15.000,- werd toegewezen) en Hof 's-Hertogenbosch 5 november 1995, RN 1995, 506 (Hof legt i.v.m. ernst van de feiten een hoger bedrag aan schadevergoeding op, nl. f 8200,-).

72. BHTK 1995-1996, 24.635, nrs. 1-2, Jaarverslag Nationale Ombudsman 1995.

73. Wet tot wijziging van de artikelen 71 en 245 van het Wetboek van Strafrecht en artikel 310 van Boek 3 van het Burgerlijk Wetboek (verjarings- en klachttermijnen zedendelicten), *Staatsblad* 1994, 529.

male uitsluit.⁷⁴ Zo'n afhankelijkheidsrelatie bestaat volgens de president van de Rechtbank 's-Gravenhage ook nog, wanneer er tussen het beëindigen van de hulpverlening en daarop volgende seksuele contacten tussen een psychiater en diens ex-patiënte onvoldoende tijd is verstreken.⁷⁵

Grenzen strafrecht en civielrecht

Dat civielrecht en strafrecht ondanks vervagende grenzen nog steeds onderscheiden rechtsgebieden zijn, wordt benadrukt door de president van de Rechtbank Zwolle (29 augustus 1995, RN 1996, 558), waar deze een vordering tot een mishandelingsverbod op straffe van onmiddellijk in te vorderen dwangsom afwijst, omdat deze vordering in feite een strafrechtelijke zaak is. 'Het gaat niet aan de strafrechtelijke omschrijving van mishandeling, waarop bij aangifte door het slachtoffer een strafonderzoek behoort te volgen, door middel van een in kort geding gegeven verbod te koppelen aan een onmiddellijk in te vorderen dwangsom.' Het toegewezen straatverbod moet afdoende bescherming bieden tegen mishandeling door de gedaagde.⁷⁶

Straatverbod

In een andere zaak is een straatverbod opgelegd aan gedaagde, die zich erop beriep aan een ziekte te lijden als gevolg waarvan hij dwangmatig handelde ten opzichte van eiseres. Het argument van de gedaagde dat een straatverbod dit ziektebeeld kan verergeren weegt niet op tegen de belangen van eiseres bij de toewijzing van het (beperkte) straatverbod.⁷⁷

Aansprakelijkheid instelling

Een andere problematiek betreft de aansprakelijkheid van instellingen voor het voorkomen van seksuele intimidatie door mede-patiënten in de vorm van aanranding en verkrachting. Aansprakelijkheid van de instelling voor de verkrachting of aanranding wordt niet altijd aangenomen. In twee zaken is de klacht van eiseressen (slachtoffers van verkrachting) dat gedaagden (resp. een gemeente en een psychiatrische inrichting) tekort zijn geschoten bij het nemen van beveiligingsmaatregelen, waardoor de verkrachtingen plaats konden vinden. Zij worden niet in het gelijk gesteld. In zijn lezenswaardige annotaties onder beide uitspraken hekelt De Jonge de formalistische benadering die hieraan ten grondslag ligt en benadrukt hij dat er voldoende gronden zijn om aansprakelijkheid te construeren.⁷⁸ Het Hof Arnhem daarentegen acht de psychiatrische inrichting wel aansprakelijk voor het nemen van beveiligingsmaatregelen en wijst een schadevergoeding van f 7500,- toe.⁷⁹ Ook in een oudere uitspraak van de Rechtbank Amsterdam werd een dergelijke institutionele verantwoordelijkheid aangenomen.⁸⁰ Vooralsnog

biedt het vraagstuk van de institutionele aansprakelijkheid voor seksueel geweld nog voldoende stof voor toekomstige procedures.⁸¹

Hoogte schadevergoeding

Als laatste kan worden gewezen op de hoogte van de schadevergoeding, die in kort geding is toegewezen door de president van de Rechtbank Leeuwarden (6 maart 1996, RN 1996, 630). Aan eiser is als voorschot f 50.000,- toegewezen. Het verweer van gedaagde dat deze al sinds een jaar of zes een maandelijks uitkering betaalt aan het slachtoffer, in afwachting van de uitslag van de bodemprocedure, wordt verworpen met de stelling dat het hier een studie-toelage betreft. Daarnaast heeft gedaagde al uit hoofde van een eerder kort geding een voorschot van f 7500,- betaald met het oog op door eiser te maken kosten in verband met het opstellen van deskundigenrapportages inzake de bodemprocedure. Dit laatste is opmerkelijk, gelet op het feit dat de gedaagde hier in principe voorafgaand wordt veroordeeld voor de te maken kosten voor het te leveren bewijs door de tegenpartij. Van belang is tevens dat matiging van het schadebedrag, gezien de financiële draagkracht van gedaagde, wordt afgewezen; een dreigend faillissement als gevolg van de schadevergoeding staat toewijzing niet in de weg. De uitspraak kan verklaard worden uit het feit dat de gedaagde misbruik heeft gemaakt van de kwetsbaarheid die voor zijn stiefzoon voortvloeyde uit de 'scheiding' (de dood?-RK) van diens moeder. Een andere – hypothetische – vraag die zich naar aanleiding van deze uitspraak opdringt is, in hoeverre het feit dat het seksueel misbruik een mannelijk slachtoffer betrof een rol heeft gespeeld.

Tot slot

De eerste associatie bij het begrip 'vrouwen en strafrecht' is die van beelden over verschillende vormen van seksueel geweld. Zowel wetgeving als beleid besteden hier aandacht aan, voor de ene vorm van seksueel geweld wat meer dan voor de andere vorm. Daarnaast is een tweede associatie die van slachtoffer, in de rol van getuige of benadeelde van een (seksueel) geweldsmisdrijf, of als eiseres in een kort geding. Aan deze onderwerpen hebben wij aandacht besteed. Maar vrouwen en strafrecht betreft ook de vrouwelijke dader. De vrouw die haar partner doodt na jarenlange mishandeling,⁸² maar ook de drugskoerierster en gedetineerde vrouwen. Op dit laatste onderwerp is Wolleswinkel gepromoveerd in 1997.⁸³ Aan de positie van de vrouw als dader, en aan de uit criminologische hoek verschenen literatuur zullen we in de volgende kroniek aandacht besteden.

74. In deze zin ook: Rb Alkmaar 14 december 1995, RN 1996, 575; hier speelt de jeugdige leeftijd van eiseres (elf jaar) in samenhang met het leeftijdsverschil met de gedaagde (27 jaar) een rol.

75. Pres. Rb. 's-Gravenhage 24 februari 1995, RN 1996, 557; r.o. 3.5. waar wordt gesproken een 'vrije periode'.

76. Terzijde kan nog worden opgemerkt dat deze stelling de mogelijkheid van een politie-sepot over het hoofd ziet.

77. Pres. Rb Amsterdam 27 juli 1995, RN 1996, 559.

78. Rb Groningen 19 mei 1995, RN 1996, 573 en Rb Zutphen 29 december 1994, RN 1996, 574, m.nt. De Jonge.

79. Hof Arnhem 8 april 1997, RN 1997, 722.

80. Pres. Rb Amsterdam 9 juli 1992, RN 1993, 315, m.nt. Renée Kool.

81. Zie voor deze problematiek: T. Veerman, *Sexueel geweld en psychiatrie*, Nemesis, 1997, p. 91-97.

82. L.L. Ammons, *Battered Women Syndrome*, Nemesis, 1996, p. 183-192; R. Römkens, in: R. Römkens & S. Dijkstra, *Het omstreden slachtoffer: Geweld van vrouwen en mannen*, Baarn, Ambo, 1996.

83. M.W. Wolleswinkel, *Gevangen in moederschap. Gedetineerde vrouwen en het recht op family life*, Gouda Quint, Deventer, 1997.